

YASHIL MOLİYALASHTIRISHNING GLOBAL TAJRIBALARI VA ULARNI O'ZBEKISTON SHAROITIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI

Muratbaeva Eleonora Muxamedjan qizi

*TDIU, Menejment fakulteti Korporativ boshqaruv yo'nalishi bosqich KB-61 guruh
talabasi*

Yuldasheva Gavhar Husniddinovna

Ilmiy rahbar: Phd dotsent

Annotatsiya: *Ushbu tezisda yashil moliyalashtirishning jahon tajribalari, ularning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va qo'llanish mexanizmlari tahlil qilinadi. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarda yashil obligatsiyalar, yashil kreditlar, karbon bozorlari kabi moliyaviy instrumentlarning qanday muvaffaqiyatli joriy etilgani misolida ularning iqtisodiy va ekologik samaradorligi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tezisda O'zbekiston iqtisodiyotida yashil moliyalashtirish konsepsiyasini joriy etish bo'yicha mavjud imkoniyatlar, huquqiy va institutsional baza, shuningdek mavjud to'siqlar hamda ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Xalqaro tajriba asosida mamlakatimiz sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan amaliy takliflar ishlab chiqiladi va yashil moliyalashtirish orqali barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish istiqbollari yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *yashil moliyalashtirish, global tajribalar, yashil obligatsiyalar, ekologik moliya, barqaror rivojlanish, yashil investitsiyalar, moliyaviy instrumentlar, iqlim o'zgarishi, moliyaviy barqarorlik.*

So'nggi yillarda iqlim o'zgarishi, ekologik muammolar va tabiiy resurslarning kamayib borishi global miqyosda barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan yangi iqtisodiy yondashuvlar zaruratini yuzaga keltirdi. Bunday yondashuvlardan biri ekologik xavfsizlikni ta'minlash, energiya samaradorligini oshirish va uglerod izini kamaytirishga qaratilgan iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi yashil iqtisodiyot konsepsiyasidir. Yashil iqtisodiyotning samarali faoliyat yuritishi, eng avvalo, uni moliyalashtirishni ta'minlovchi moliyaviy mexanizmlar, ya'ni yashil moliyalashtirish instrumentlarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

“Yashil” moliyalashtirish ekologik barqarorlikni iqtisodiy rivojlanish bilan uyg'unlashtirishning muhim vositasi sifatida qaraladi. Ushbu moliyaviy mexanizm tabiatni muhofaza qilish, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish va uglerod chiqindilarini kamaytirish kabi sohalarga sarmoya kiritishni rag'batlantiradi. Ekologik loyihalarni moliyalashtirishda “yashil” moliyaviy vositalar, jumladan, “yashil” obligatsiyalar, “yashil” kreditlar va eko-sertifikatlash tizimlari muhim rol o'ynaydi va ularning muvaffaqiyatli jahon amaliyoti ko'plab mamlakatlar uchun samarali yo'llar sifatida tan olingan.

Bundan tashqari, mamlakatimizda ham iqtisodiyotni "yashil" iqtisodiyotga o'tkazish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga investitsiya kiritish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash kabi masalalar dolzarbdir. Shu bilan birga, "yashil" moliyalashtirishni joriy etish uchun zarur moliyaviy mexanizmlar, huquqiy baza va infratuzilma hali to'liq shakllanmagan. Shu bois, Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda jahon tajribasini o'rganish va uni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yashil moliyalashtirish — ekologiyaga salbiy ta'sirni kamaytiradigan va iqlim o'zgarishiga moslashishga yordam beradigan loyihalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan moliyaviy resurslarni jalb qilish va yo'naltirish tizimi.

Ushbu yo'nalish nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki moliyaviy tizimlar xavfsizligini mustahkamlash, investitsiyalarni diversifikatsiya qilish va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Shu nuqtai nazardan, "yashil" moliyalashtirish jahon hamjamiyati uchun strategik ahamiyatga ega bo'lmoqda.

Bunday moliyaviy yondashuv iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslar taqchilligi, suv va havoning ifloslanishi kabi muammolarga qarshi kurashishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

"Yashil" moliyalashtirishning asosiy vositalariga quyidagilar kiradi:

- Yashil obligatsiyalar (Green Bonds): Bu moliyaviy instrumentlar an'anaviy obligatsiyalar singari ishlaydi, ammo ulardan tushgan mablag'lar faqat ekologik toza loyihalar uchun sarflanadi.

- Yashil obligatsiyalar bozorida bir nechta yirik xalqaro tashkilotlar va moliyaviy institutlar faol ishtirok etadilar. Ular orasida Yevropa Investitsiya Banki (EIB), BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari va boshqa muhim xalqaro moliya institutlari mavjud.

- Barqaror rivojlanish kreditlari: Bu kreditlar ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yo'naltirilgan loyiha yoki faoliyatlarni moliyalashtirishga qaratiladi.

- Masalan, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik qurilish, ekologik transport tizimlari, suvlarga oid texnologiyalar kabi loyihalar ushbu kreditlar orqali qo'llab-quvvatlanadi.

- Yashil investitsiya fondlari: Bu fondlar sarmoyalarni energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya manbalari va ekologik toza texnologiyalarga yo'naltiradi. Yashil investitsiya fondlarining rentabelligi, an'anaviy investitsiya fondlaridan farq qiladi, chunki ular ekologik va ijtimoiy jihatlariga yo'naltirilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlaydi. Shunday qilib, bu turdagi fondlar faqat foyda olishni maqsad qilmaydi, balki ijtimoiy va ekologik mas'uliyatni ham o'z ichiga oladi.

- Karbon kreditlari va emissiya savdosi mexanizmlari:

- Bu instrumentlar orqali korxonalar o'z uglerod chiqindilarini cheklash yoki boshqa korxonalardan karbon kvotalarini sotib olish orqali ekologik muvozanatni ta'minlashga harakat qiladilar.

1-rasm. Yashil loihalarni moliyalashtirish instrumentlari.³²

Yashil obligatsiyalar, barqaror rivojlanish kreditlari, iqlim fondlari kabi instrumentlar bugungi kunda ko'plab rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tomonidan joriy etilmoqda. Ushbu vositalar orqali davlatlar va xususiy sektor o'rtasida ekologik muammolarga qarshi kurashish yo'lida moliyaviy hamkorlik mustahkamlanmoqda. Shu bilan birga, bunday instrumentlarning iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlikka ta'siri ham dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Zero, yashil moliyalashtirishning noto'g'ri yo'naltirilishi, investitsiya risklarining e'tibordan chetda qolishi yoki bozor infratuzilmasining yetarlicha shakllanmaganligi iqtisodiy beqarorlikka olib kelishi mumkin.

Dunyo miqyosida bir qancha mamlakatlar yashil moliyalashtirishni rivojlantirishda katta muvaffaqiyatlarga erishgan. Masalan, Yevropa Ittifoqi va AQSh kabi rivojlangan mamlakatlar yashil obligatsiyalar va ekosertifikatlash tizimlarini keng joriy etib, energiya samaradorligi va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda muvaffaqiyatli tajribalar yaratgan. Yashil obligatsiyalar orqali katta miqdorda investitsiyalar jalb qilinib, qayta tiklanadigan energiya loyihalariga sarmoya kiritish imkoniyatlari oshirilgan.

Xitoy esa global karbon bozorlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan va karbon ifloslanishini kamaytirish borasida aniq natijalarga erishgan. 2025-yil boshida, Xitoy elektr energiyasi ishlab chiqarishda karbon chiqindilarini rekord past darajaga tushira oldi — bir kilovatt soat elektr uchun atrof-muhitga tushayotgan CO₂ miqdori

³² Yangi O'zbekiston. Sayyorani qutqarishning "yashil" dastaklari (yuz.uz)

492 gramm/kWh ga pastladi. Bu ko'rsatkich 2024 yilga nisbatan va 2023 yil bilan solishtirganda yaxshilangan³³.

Shuningdek, Braziliya, Meksika va Tailand kabi rivojlanayotgan mamlakatlar ham ekologik loyihalarni moliyalashtirishda o'ziga xos tajribalar yaratgan. Bularning barchasi yashil moliyalashtirishning muvaffaqiyatli amaliyotlari va uni global miqyosda rivojlantirishning samarali yo'llarini ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasi ham barqaror rivojlanish maqsadlarini ro'yobga chiqarish jarayonida yashil iqtisodiyot va moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratib, yashil moliyalashtirishning ahamiyati tobora ortib bormoqda. "Yashil" moliyalashtirish sohasida uchta muassasa salohiyatli yetakchilar sifatida ajralib turadi: Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi (EDC), Biznesni rivojlantirish banki (BDB) va O'zbekiston ipotekani qayta moliyalashtirish kompaniyasi (UzMRC). EDC allaqachon quyosh energiyasi va boshqa yashil loyihalarni moliyalashtirmoqda, 2026-yilgacha yashil tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash uchun o'z mablag'larining 35 foizini ajratishni maqsad qilgan. BDB o'z faoliyatiga barqarorlikni joriy etib, iqlimni moliyalashtirish maqsadlarini belgilamoqda, O'zMRC esa yashil obligatsiyalarni chiqarishga tayyorlanmoqda va yashil uy-joyi moliyalashtirishda muhim rol o'ynashi mumkin³⁴. Mamlakatda qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish, energiya samaradorligini oshirish, tabiiy resurslarni asrab-avaylash va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashni kuchaytirish maqsadida turli tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasi so'nggi yillarda ekologik barqarorlik va yashil iqtisodiyotni rivojlantirish borasida qator muhim tashabbuslarni amalga oshirmoqda. Jumladan, 2019-yilda "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" qabul qilindi. Bu hujjat doirasida energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni kamaytirish, suv resurslarini tejash kabi yo'nalishlar belgilandi.

Ma'lumot o'rnida ta'kidlash joizki, O'zbekiston ilk bor 4,25 trln so'm miqdoridagi yashil suveren xalqaro obligatsiyalar hamda 660 mln dollar miqdoridagi xalqaro obligatsiyalarni London fond birjasida joylashtirdi³⁵.

Bu obligatsiyalar orqali to'plangan mablag'lar ekologik toza energiya, suv infratuzilmasi va chiqindilarni qayta ishlash loyihalariga yo'naltirildi. Shuningdek, Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda "Yashil energiya" loyihalari amalga oshirilmoqda. Masalan, quyosh va shamol elektr stansiyalari qurilishi natijasida elektr energiyasining muqobil manbalari ulushi ortmoqda.

Biroq, yashil moliyalashtirish sohasida to'liq huquqiy-me'yoriy baza, standartlashtirilgan baholash tizimlari, shuningdek, mahalliy investorlarda yetarlicha bilim va tajribaning mavjud emasligi mavjud muammolar sirasiga kiradi. Bu esa soha rivojida tizimli yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

³³ Reuters. (2025, July 16). China cuts electricity emissions to record lows in 2025. Reuters. <https://www.reuters.com/markets/commodities/china-cuts-electricity-emissions-record-lows-2025-2025-07-16/>

³⁴ World Bank. Prime Picks for a Green Pivot: Uzbekistan State Funds for Climate Action. Washington, DC: World Bank, February 19, 2025. <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/state>

³⁵ <https://www.imv.uz/news>

“Yashil” moliyalashtirish zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, ekologik barqarorlik va iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlashda beqiyos ahamiyatga ega. Bugungi kunda global ekologik inqirozga qarshi kurashish vositasi sifatida yashil obligatsiyalar, barqaror rivojlanish kreditlari, uglerod kvotalari va boshqa moliyaviy vositalardan faol foydalanilmoqda. Bu vositalar tufayli nafaqat atrof-muhit muhofazasi ta‘minlanadi, balki yangi ish o‘rinlari yaratiladi, energiya resurslariga qaramlik kamayadi, iqtisodiy tizim diversifikatsiya qilinadi.

Biroq, “yashil” moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘lida hali ham bir qator to‘siqlar mavjud. Mamlakatda “yashil” moliyaviy vositalarni yaratish va amalda qo‘llash uchun zarur bo‘lgan huquqiy va institutsional infratuzilma to‘liq shakllanmagan. Shuningdek, “yashil” investitsiyalarni rag‘batlantirish uchun zarur moliyaviy mexanizmlar hali to‘liq joriy etilmagan. Shu bilan birga, xalqaro investorlarga jalb qilish va yashil loyihalar uchun zarur bo‘lgan tarmoqlarni rivojlantirish borasida qo‘shimcha chora-tadbirlar zarur.

O‘zbekiston sharoitida yashil moliyalashtirishni muvaffaqiyatli joriy etish uchun bir nechta muhim qadamlarga e‘tibor qaratish lozim. Birinchidan, yashil obligatsiyalar va yashil kreditlar kabi moliyaviy instrumentlarni ishlab chiqish va keng joriy etish zarur. Ikkinchidan, iqlim xavf-xatarlarini kamaytirish va ekologik loyihalarga investitsiyalarni jalb qilish uchun davlat va xususiy sektorlarga qo‘llab-quvvatlash dasturlari taqdim etilishi kerak. Uchinchidan, yashil moliya instrumentlari uchun zarur bo‘lgan huquqiy baza, jumladan, ekologik sertifikatlash tizimlarini takomillashtirish va karbon bozorlarini rivojlantirishga qaratilgan qonunchilikni yaratish muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekistonning yashil moliyalashtirish sohasida qo‘shgan hissasi, ayniqsa, quyidagi sohalarda yuksalishi mumkin:

- Qayta tiklanadigan energiya manbalari: Kichik va o‘rta energiya ishlab chiqarish loyihalarini moliyalashtirish.
- Energiya samaradorligi: Sanoat va aholi iste‘moli uchun energiya samaradorligini oshirishga qaratilgan investitsiyalar.
- Karbon ifloslanishini kamaytirish: Yashil kreditlar va obligatsiyalar orqali toza texnologiyalarga sarmoya kiritish.

Ayni vaqtda ekologik barqarorlikni ta‘minlash yo‘lida kuchli institutsional va huquqiy baza yaratish, moliyaviy instrumentlarni rivojlantirish va aholining ekologik-moliyaviy savodxonligini oshirish muhim vazifalardan hisoblanadi.

Shu asosda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Yashil loyihalarni baholash va monitoring qilish bo‘yicha xalqaro standartlarga mos tizimlar joriy etilish;
2. Davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshiriladigan yashil loyihalar soni ko‘paytirish;
3. Moliyaviy institutlar va banklar tomonidan yashil moliyalashtirish bo‘yicha maxsus kredit liniyalari ochish;

4. Ekologik investitsiyalarga soliq imtiyozlari va boshqa rag'batlantiruvchi mexanizmlar yaratilishi ta'minlash;

5. Aholi va tadbirkorlar o'rtasida yashil iqtisodiyot va moliyalashtirish bo'yicha axborot-targ'ibot ishlari kuchaytirish;

Yashil moliyalashtirishning global tajribalari va O'zbekiston sharoitida uni joriy etishning istiqbollari mamlakatimiz uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratadi. Mamlakatda yashil moliyaviy mexanizmlarni rivojlantirish, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, yashil moliyalashtirishga qo'shimcha resurslar va strategiyalarni ishlab chiqish, iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Bundan xulosa shuki, "yashil" moliyalashtirish vositalaridan to'g'ri va samarali foydalanish orqali nafaqat ekologik barqarorlikka, balki uzoq muddatli iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlikka erishish mumkin. O'zbekiston uchun bu yo'nalishda harakat qilish kelajak avlodlar uchun toza va barqaror atrof-muhit yaratish yo'lidagi muhim qadamlardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining "London fond birjasida Yashil obligatsiyalar joylahtirgaligi to'g'risida"gi risolasi - <https://www.imv.uz/news>
2. Reuters. (2025, July 16). China cuts electricity emissions to record lows in 2025.
3. World Bank. Prime Picks for a Green Pivot: Uzbekistan State Funds for Climate Action. Washington, DC: World Bank, February 19, 2025
4. UNEP (2014). Global Environment Outlook: Regional Assessments. United Nations Environment Programme.
5. Georgieva, K., & Sharma, S. (2020). Building Green Finance for a Sustainable Future. International Monetary Fund (IMF).
6. World Bank (2021). Financing Green Investments in Emerging Markets. World Bank Group.
7. Green Bond Principles (2020). International Capital Market Association (ICMA).
8. Yangi O'zbekiston. Sayyorani qutqarishning "yashil" dastaklari (yuz.uz)